

บทความวิชาการ

ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

Educational Management Strategies for Promoting Lifelong Learning

นันทยา มากเจริญ^{1*}, พิกพ วังเงิน¹, และ ทศนีย์ ช่อเทียนทิพย์¹Nunthaya Makcharoen^{1*}, Pipob VachungNgern¹, and Tassanee Chotientip¹

Received: 28 October 2024

Revised: 9 August 2025

Accepted: 19 August 2025

Abstract

Lifelong learning is a key concept in human resource development in the digital era, emphasizing continuous learning through the integration of formal, non-formal, and informal education. This article aims to analyze the concept of lifelong learning and propose appropriate educational management strategies for the context of Thailand in the 21st century. The study utilizes documentary analysis and theoretical synthesis, along with investigating the European Union's 15 quality indicators for lifelong learning.

This article indicates that lifelong learning is an open system that is unrestricted by time and place, focuses on holistic personal development, and can be flexibly adapted to various contexts. The proposed strategies consist of four main dimensions, namely, developing policies and operational frameworks; creating flexible and diverse education systems; fostering digital competencies and 21st century skills; and building learning environments that are conducive to development. Implementing these strategies will lead to a sustainable learning society where individuals have ongoing opportunities for self-development, and Thailand can enhance its competitiveness in the digital economy. Educators, researchers, and relevant public and private sector agencies can apply the proposed concepts and strategies to determine directions, develop policies, and create

¹ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์¹ College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

* ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: nunthaya.mak@rmutr.ac.th)

lifelong learning plans at both national and local levels. This is for enhancing citizens' quality of life and building a sustainable learning society.

Keywords: *Lifelong Learning, Digital Competencies, Educational Strategy*

บทคัดย่อ

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัล โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องผ่านการบูรณาการการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และนำเสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทยในศตวรรษที่ 21 โดยใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารและสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีควบคู่กับการศึกษาตัวบ่งชี้คุณภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต 15 ประการของสหภาพยุโรป

บทความนี้แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีลักษณะเป็นระบบเปิดที่ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ มุ่งพัฒนาบุคคลอย่างองค์รวม และสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างยืดหยุ่น ยุทธศาสตร์ที่นำเสนอ มี 4 ด้านหลัก ได้แก่ การพัฒนานโยบายและกรอบการดำเนินงาน การสร้างระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลและทักษะในศตวรรษที่ 21 และการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนา การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เหล่านี้จะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ที่ประชาชนมีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และประเทศไทยสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล โดยนักการศึกษา นักวิจัย และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำแนวคิดและยุทธศาสตร์ที่นำเสนอไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดทิศทาง พัฒนานโยบาย และจัดทำแผนการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: *การเรียนรู้ตลอดชีวิต, สมรรถนะดิจิทัล, ยุทธศาสตร์การศึกษา*

บทนำ

โลกปัจจุบันกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในหลายมิติ ทั้งวิถีชีวิต เทคโนโลยี และโครงสร้างประชากร ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันและทิศทางการพัฒนาประเทศ เห็นได้จากการปรับวิถีชีวิตแบบหลายช่วง (Multistage Life) และการก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเติบโตของสังคมดิจิทัลนำมาซึ่งการแทนที่แรงงานมนุษย์ด้วยระบบอัจฉริยะ ขณะที่การเรียนรู้พึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้นท่ามกลางการแข่งขันแย่งชิงบุคลากรทักษะสูง ปรากฏการณ์เหล่านี้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกมิติ โดยเฉพาะหลังจากการระบาดของ COVID-19 ที่ได้เร่งการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลและการเรียนรู้แบบออนไลน์ (Li et al., 2022) ประชาชนที่ไม่สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงอาจพบอุปสรรคในชีวิตประจำวันและข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพ ขณะที่ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีใหม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเรียนรู้ (United States Department of Education, Office

of Educational Technology, 2023) การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทยได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทาง โดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งระบบและทุกช่วงวัย วัตถุประสงค์หลักคือ การเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และศักยภาพที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามในการปรับปรุงระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียนในทุกช่วงวัย (Mansour & El Aissaoui, 2025)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาในปัจจุบัน (Ruangchan, Meechai, & Prasongsang, 2025) ซึ่งนักวิชาการหลายท่านให้นิยามไว้อย่างสอดคล้องกัน โดย Hwang and Fu (2020) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในวัยเด็กหรือในห้องเรียนเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตและในสถานการณ์ที่หลากหลาย ไม่มีข้อจำกัดของสถานที่ เวลา และการนำไปประยุกต์ใช้ผ่านการสนับสนุนของเทคโนโลยีที่ช่วยขยายพื้นที่และโอกาสการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และปรับตัวได้ตามความต้องการเฉพาะของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับ Stanistreet (2020) มองว่าการศึกษาควรเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ประกอบด้วยสองมิติ คือ มิติแนวดิ่งที่เน้นการเรียนรู้ต่อเนื่องหลังจบการศึกษาในระบบ และมิติแนวนอนที่เชื่อมโยงการศึกษากับชีวิตจริง เช่นเดียวกับ Sungsi and Sungsi (2022) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้ในทุกช่วงของชีวิตที่ช่วยเสริมสร้างความพร้อมและประสิทธิภาพให้ผู้คนสามารถเผชิญและปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นิยามการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นกระบวนการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ทั้งสามรูปแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง (Office of the National Education Commission, 1999) สอดคล้องกับ Charungkaitikul (2021) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่คนในแต่ละช่วงวัยเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทุกเรื่องของชีวิตผ่านระบบการศึกษา การเรียนรู้จากที่บ้าน ที่ทำงาน ชุมชน องค์กรหรือจากประสบการณ์ชีวิตของตนเองและผู้อื่น การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงไม่ใช่เพียงแค่การศึกษาในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดช่วงชีวิตของบุคคล โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคปัจจุบันที่ต้องการบุคลากรที่มีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ UNESCO (2024) ได้ขยายแนวคิดนี้โดยชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นหลักการสำคัญของระบบการศึกษาระดับสากลในปัจจุบัน สอดคล้องกับเป้าหมายที่ 4 ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 4) ซึ่งมุ่งเน้นการประกันการศึกษาที่มีคุณภาพ ครอบคลุม เท่าเทียม และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน

จากนิยามความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต สรุปได้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นระบบการพัฒนาศักยภาพมนุษย์แบบต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต โดยบูรณาการการศึกษาทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ ในระบบ นอกระบบ

และตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการเดียวกัน มีลักษณะเป็นระบบเปิดที่ไม่จำกัดขอบเขตสถานที่และเวลา สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา (Anywhere Anytime) ทั้งในครอบครัว สถานศึกษา สถานที่ทำงาน และชุมชน โดยมีทั้งมิติแนวตั้งที่เน้นความต่อเนื่องของการสั่งสมความรู้และทักษะ และมิติแนวนอนที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลอย่างองค์รวม ครอบคลุมทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพ เพื่อให้มีความสามารถในการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี ทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมในยุคปัจจุบัน

ในบริบทของประเทศไทย การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลได้กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยเน้นการพัฒนาให้คนไทยมีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มินิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมถึงการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการวางพื้นฐานระบบรองรับการเรียนรู้ โดยใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม (National Strategy 2017-2037, 2018) แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข ” สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 โดยยึดหลักการศึกษาเพื่อปวงชน ความเท่าเทียมและทั่วถึง และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม (Office of the Education Council Secretariat, 2017)

ประเทศไทยยังเผชิญความท้าทายสำคัญ เช่น การสร้างความตระหนักและแรงจูงใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับประชาชนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและแรงงานนอกระบบ ซึ่งมักมีข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา (Equitable Education Fund, 2024) การพัฒนาระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน รวมถึงการขาดการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ท่ามกลางความท้าทาย ประเทศไทยมีโอกาสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัล และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตที่แพร่หลายมากขึ้น เปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา (Charungkaittikul, 2018) การตื่นตัวของภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยังเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาในด้านนี้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม การกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งบริบท ความท้าทาย และโอกาสที่มีอยู่ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน อันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว

บทความวิชาการฉบับนี้จึงนำเสนอภาพรวมของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมต่าง ๆ หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและนำเสนอยุทธศาสตร์หลักในการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และแนวทางในการนำยุทธศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย และปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Management) เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่เน้นการจัดระบบและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ โดยไม่จำกัดขอบเขตของเวลา สถานที่ หรือรูปแบบการเรียนรู้ แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากการตระหนักว่า ความรู้และทักษะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล ทำให้การศึกษาในระบบทั่วไปไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป การจัดการศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการบูรณาการการศึกษาทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ซึ่งแต่ละรูปแบบมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในมิติที่แตกต่างกัน (Thwe & Kálmán, 2024) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตมีความสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัว การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 โดยยึดหลักการเรียนรู้สี่เสาหลัก ประกอบด้วย การเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อทำ การเรียนรู้เพื่อเป็น และการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน (Reychav, Elyakim, & McHaney, 2023) นอกจากนี้ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตยังต้องอาศัยการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้แบบผสมผสานและการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียนในทุกช่วงวัยและทุกสถานการณ์ (Håkansson Lindqvist, Mozeliuss, Jaldemark, & Cleveland Innes, 2023; Abou Said & Abdallah, 2024) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างครอบคลุมและยั่งยืน รวมถึงช่วยให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Ruangchan et al., 2025)

รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในประเทศไทยมีความหลากหลายและครอบคลุมหลายมิติ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกลุ่มสนใจ กิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม และการเรียนรู้จากประสบการณ์กลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ ยังมีการให้บริการผ่านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล ห้องสมุดประชาชน และพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ (Pathumcharoenwattana, 2018) โดย Charungkaittikul (2021) ได้จำแนกกิจกรรมการศึกษานอกระบบแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้

อย่างหลากหลาย เช่น การศึกษาด้านสามัญ การศึกษาด้านอาชีพ การศึกษาสำหรับการพัฒนาชุมชน การศึกษาแม่และเด็ก กิจกรรมองค์การเยาวชน การศึกษาผู้ใหญ่ การจัดกลุ่มสนใจ และการศึกษาพิเศษ เป็นต้น โดยขึ้นกับวัตถุประสงค์ของผู้จัดการศึกษาและผู้รับการศึกษาเป็นสำคัญ Naipongsri (2023) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบมีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย มุ่งพัฒนาศักยภาพผู้เรียนนอกระบบโรงเรียนปกติ ครอบคลุมการศึกษาขั้นพื้นฐาน พัฒนาอาชีพ เสริมทักษะชีวิต และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เรียน ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก ตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล และกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การดำเนินการจัดกิจกรรมเหล่านี้ มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งแบบชั้นเรียน การเรียนด้วยตนเอง และการเรียนทางไกล เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของผู้เรียนที่แตกต่างกัน การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในลักษณะนี้ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่องและยืดหยุ่น ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมไทย (Office of the Non-Formal and Informal Education, 2008)

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นและไม่มีโครงสร้างตายตัว โดยขึ้นอยู่กับความต้องการและแรงจูงใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ และการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการสนับสนุนสื่อ แก่หน่วยงานและแหล่งความรู้ต่าง ๆ 3) การส่งเสริมให้หน่วยงานเครือข่ายจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดในสถานที่ราชการและสถานประกอบการ และ 4) การสนับสนุนการพัฒนากลุ่มตามความสนใจ เช่น กลุ่มดนตรี และกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Office of the Non-Formal and Informal Education, 2008)

Charunkaikkul (2021) ได้ให้ความเห็นว่า รูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นไม่มีแบบแผนที่แน่นอน แต่ถูกกำหนดโดยปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล 2) รูปแบบการเรียนรู้เฉพาะตัวของผู้เรียน และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายและรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ด้วยลักษณะที่ยืดหยุ่นและหลากหลายนี้ การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมไทย

ผู้เขียนวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถพิจารณาลักษณะสำคัญของทั้งสองรูปแบบการศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

องค์ประกอบหลักของระบบการศึกษา	การศึกษานอกระบบ	การศึกษาตามอัธยาศัย
จุดมุ่งหมาย	มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน	จุดมุ่งหมายขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน
โครงสร้าง	มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นกว่าการศึกษาในระบบ แต่ยังคงมีการจัดการที่เป็นระบบ	ไม่มีโครงสร้างที่ชัดเจน เป็นการเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียน
หลักสูตร	มีหลักสูตรที่กำหนดไว้ แต่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย	ไม่มีหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างเป็นทางการ
วิธีการจัดการศึกษา	มีรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาที่หลากหลาย มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า	เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ไม่มีการวางแผนหรือจัดการอย่างเป็นทางการ
ระยะเวลา	มีกำหนดระยะเวลา แต่มีความยืดหยุ่นมากกว่าการศึกษาในระบบ	ไม่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน เรียนรู้ได้ตลอดเวลา
การวัดและประเมินผล	มีการวัดและประเมินผลที่เป็นระบบ สามารถเทียบโอนผลการเรียนได้	ไม่มีการวัดและประเมินผลที่เป็นทางการ
การรับรองผลการเรียน	มีการรับรองผลการเรียนหรือให้วุฒิการศึกษา	ไม่มีการรับรองผลการเรียนอย่างเป็นทางการ

ที่มา: การวิเคราะห์ของผู้เขียน

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ โดยมีความแตกต่างในด้านโครงสร้าง หลักสูตร และการประเมินผล แต่ทั้งสองรูปแบบมีจุดมุ่งหมายร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลกระทบสำคัญต่อบริบทไทยคือ การลดความเหลื่อมล้ำการศึกษาในชนบทและชุมชนห่างไกล การยกระดับทักษะแรงงานให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจดิจิทัล และการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ ผู้ใหญ่ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา เยาวชนนอกระบบ และประชาชนในชุมชนที่ต้องการพัฒนาทักษะ ประเด็นสำคัญคือ การสร้างระบบเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่เชื่อถือได้ และการพัฒนาครูวิทยากรให้มีสมรรถนะที่เหมาะสม ทิศทางการประยุกต์ใช้ควรเน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ห่างไกล การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และการพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

หลักการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมยุคดิจิทัล โดยมุ่งเน้นการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย แนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาจากการมุ่งเน้นเฉพาะปัจเจกบุคคลไปสู่การบูรณาการกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Reychav et al., 2023) การเรียนรู้ตลอดชีวิตส่งเสริมความเท่าเทียมในโอกาสทางการศึกษา ความยืดหยุ่นในวิธีการเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

รวมถึงการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลและความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2024) เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน เป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความหลากหลาย สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ในบริบทของการปฏิวัติอุตสาหกรรม 4.0 และการเกิดขึ้นของปัญญาประดิษฐ์ (UNESCO, 2024) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการ พัฒนาเศรษฐกิจและการแข่งขันในสังคมฐานความรู้ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ สมรรถนะ และความสามารถ ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป้าหมายสำคัญรวมถึงการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมและต่อเนื่อง สำหรับทุกคน การจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและยืดหยุ่น การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและการพัฒนาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม รวมถึงการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ใช้ เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสำคัญในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในยุคเทคโนโลยี และโควิด-19 ที่เร่งการปรับตัวทางการศึกษาดิจิทัล ลักษณะสำคัญคือ การเพิ่มความมั่นใจ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และการสะท้อนความคิดด้วยตนเอง รวมถึงการพัฒนาทักษะดิจิทัลและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมี เครื่องมือทางปัญญาและการคิดที่ดี ความสามารถในการเรียนรู้ที่หลากหลาย และแรงจูงใจในการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง ลักษณะสำคัญประกอบด้วย ความสามารถในการเรียนรู้อย่างอิสระและชี้นำตนเอง ทักษะ ทางปัญญาและการคิดที่ดี ความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ทั้งระดับบุคคลและสังคม ความสามารถในการวางแผน การเรียนรู้ และทักษะที่ครอบคลุมด้านเทคนิค สังคม และทักษะดิจิทัลสำหรับการปรับตัวในอนาคต (Reychav et al., 2023) ซึ่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องบูรณาการทักษะดั้งเดิม กับสมรรถนะดิจิทัล ครอบคลุมทักษะพื้นฐาน รวมถึงทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และความสามารถในการ ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ซึ่งจำเป็นต้องมีระบบตัวบ่งชี้ที่วัดและประเมินได้เป็นรูปธรรม เพื่อสร้าง สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน การเรียนรู้ตลอดชีวิตได้รับความสนใจระดับนานาชาติ โดยเฉพาะยุโรปที่ริเริ่ม พัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพในปี พ.ศ. 2541 ความพยายามนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการมีเครื่องมือมาตรฐาน สำหรับการวัดและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัล การพัฒนาตัวบ่งชี้เป็นก้าวสำคัญในการเชื่อมโยง ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ ตัวบ่งชี้คุณภาพของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของยุโรป มีประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับ เป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถนำมากำหนดเป็นองค์ประกอบและ ตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทยได้ (European Commission, 2002) รายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปตัวบ่งชี้คุณภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต และแนวทาง วิธีการดำเนินการ

ประเด็นสำคัญ	ตัวบ่งชี้	แนวทาง วิธีการดำเนินการ
ด้านที่ 1 สมรรถนะ ทักษะและเจตคติ จุดมุ่งหมาย คือ การสร้างพื้นฐานที่ มั่นคงสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตและ พัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการ ดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21	1) การรู้หนังสือ	วัดความสามารถในการอ่าน ดีความ และ วิเคราะห์ข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ โดยใช้ผล การทดสอบ PISA ในกลุ่มอายุ 15 ปี
	2) การคิดคำนวณ	ประเมินทักษะด้านตัวเลขและการคำนวณ โดยใช้ผลการทดสอบคณิตศาสตร์ของ PISA
	3) ทักษะใหม่เพื่อการเรียนรู้	วัดจากการรู้วิทยาศาสตร์ของ PISA และรวมถึง ทักษะด้าน ICT และภาษาต่างประเทศ
	4) ทักษะการเรียนรู้ ที่จะเรียน	ประเมินความสามารถในการจัดการการเรียนรู้ ด้วยตนเอง
	5) ความเป็นพลเมืองผู้มี ส่วนร่วม	วัดจากผลสำรวจของ IEA ในเด็กอายุ 14 ปี
ด้านที่ 2 การเข้าถึงและการมีส่วนร่วม จุดมุ่งหมายคือ การสร้างสังคมแห่งการ เรียนรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและมี ส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม และต่อเนื่องตลอดชีวิต	6) การเข้าถึงการเรียนรู้ ตลอดชีวิต	ประเมินความยืดหยุ่นและการบูรณาการของ ระบบการศึกษา
	7) การมีส่วนร่วมในการ เรียนรู้ตลอดชีวิต	วัดจากร้อยละของผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมการศึกษา และฝึกอบรม
ด้านที่ 3 ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ตลอด ชีวิต จุดมุ่งหมาย คือ การเพิ่ม ประสิทธิภาพและคุณภาพของทรัพยากร ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต	8) การลงทุนในการเรียนรู้ ตลอดชีวิต	ประเมินการลงทุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และ บุคคล
	9) นักการศึกษากับ การเรียนรู้	วัดคุณภาพและการพัฒนาของครูและผู้ให้ การศึกษา
	10) ICT ในการเรียนรู้	ประเมินการเข้าถึงและการใช้ ICT ในการศึกษา
ด้านที่ 4 การพัฒนาระบบและกลยุทธ์ จุดมุ่งหมายคือ การสร้างระบบที่ บูรณาการและมีประสิทธิภาพสำหรับ การเรียนรู้ตลอดชีวิต	11) กลยุทธ์เพื่อการเรียนรู้ ตลอดชีวิต	วิเคราะห์ความครอบคลุมและประสิทธิภาพของ แผนกลยุทธ์ระดับชาติ
	12) ความเป็นปึกแผ่นของ การจัดการเรียนรู้	ประเมินความสอดคล้องของการจัดการศึกษา กับแผนกลยุทธ์
	13) การให้คำปรึกษาและ แนะแนว	วัดคุณภาพและการเข้าถึงบริการให้คำปรึกษา ด้านการศึกษาและอาชีพ
	14) การรับรองและให้ วุฒิบัตรการเรียนรู้	ประเมินระบบการเทียบโอนและรับรองการ เรียนรู้ทุกรูปแบบ
	15) การประกันคุณภาพ การศึกษา	วัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาที่ครอบคลุม ทุกรูปแบบการเรียนรู้

ที่มา: European Commission (2002)

ตัวบ่งชี้คุณภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้ง 15 ประการ ที่พัฒนาจากกรอบแนวคิดของสหภาพยุโรป สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานนโยบาย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นผู้ประสานยุทธศาสตร์ และกรมส่งเสริมการเรียนรู้เป็นผู้ดำเนินการระดับพื้นที่ การนำไปใช้ในทางปฏิบัติ เริ่มจากการพัฒนาระบบฐานข้อมูลแห่งชาติเพื่อติดตามตัวบ่งชี้ด้านสมรรถนะและทักษะ การสร้างเครือข่าย แหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อเพิ่มการเข้าถึง และการพัฒนาระบบเทียบโอนผลการเรียนรู้ระหว่างการศึกษา ทุกรูปแบบ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการจัดแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมตามความต้องการ ของชุมชน ขณะที่ภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาร่วมลงทุนพัฒนาทรัพยากรและนวัตกรรมการเรียนรู้ ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือ การเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ประชาชนมีโอกาสพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง และ ประเทศไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของโลก ยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความท้าทายเหล่านี้ สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษาได้กำหนดยุทธศาสตร์หลักภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ครอบคลุม 6 ประการสำคัญ ได้แก่ การกำหนดนโยบายและกฎหมายที่ชัดเจน การจัดตั้งองค์กรรับผิดชอบ การสร้างความเข้าใจในสังคม การปรับระบบการศึกษาให้มีความยืดหยุ่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และเครือข่าย ในชุมชน และการพัฒนาบุคลากรพร้อมทั้งการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม ยุทธศาสตร์เหล่านี้มุ่งเน้น การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ” (Office of the Education Council Secretariat, 2017)

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตในทางปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยการจัดการเชิงกลยุทธ์ ที่เป็นระบบและครอบคลุม กลยุทธ์สำคัญประกอบด้วย 10 มิติหลัก ได้แก่ การกำหนดนโยบายระดับชาติ ที่ชัดเจน การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ การประสานงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ การดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง การติดตามประเมินผลด้วยระบบเรียลไทม์ การจัดสรรทรัพยากรและ พัฒนากลไกการระดมทุน การขยายโอกาสการเรียนรู้ให้ทั่วถึง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การพัฒนาระบบการรับรองคุณวุฒิ และการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะที่เหมาะสม (Charungkaittikul, 2021) กลยุทธ์เหล่านี้มุ่งเน้นการสร้างระบบและโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล องค์กร และประเทศชาติ ซึ่งการบูรณาการยุทธศาสตร์กับบริบทเฉพาะ ของประเทศไทยต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม การกระจายตัวของประชากรในพื้นที่ และระดับ การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน โดยเน้นการเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การตอบสนองความต้องการ ของตลาดแรงงานในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล และการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (Equitable Education

Fund, 2024) การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลเปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว ผู้เขียนได้นำเสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทยในศตวรรษที่ 21 โดยผู้เขียนได้บูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ครอบคลุมการศึกษาทั้งสามรูปแบบ เข้ากับตัวบ่งชี้คุณภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต 15 ประการ และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมในยุคปัจจุบัน ยุทธศาสตร์ที่ผู้เขียนเสนอประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์หลักที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลาย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนานโยบายและกรอบการดำเนินงาน มุ่งเน้นการสร้างนโยบายและกฎหมายที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเป็นระบบ โดยการพัฒนากรอบนโยบายระดับชาติที่ชัดเจนและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี การจัดตั้งองค์กรกลางที่รับผิดชอบการประสานงานและขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการกำหนดและปรับปรุงนโยบาย เป้าหมายคือการสร้างระบบธรรมาภิบาลที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม มาตรการสำคัญประกอบด้วย การปรับปรุงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติให้รองรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเต็มรูปแบบ การจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแห่งชาติ การพัฒนาระบบการติดตามประเมินผลแบบเรียลไทม์ และการสร้างกลไกการตรวจสอบประมาณที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลายและการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการพัฒนาการศึกษาที่เชื่อมโยงการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยเป็นเครือข่ายเดียวกัน การสร้างหลักสูตรแบบโมดูลที่สามารถปรับให้เหมาะกับบริบทท้องถิ่นและความต้องการของตลาดแรงงาน และการพัฒนาระบบการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเป็นธรรม เป้าหมายคือการสร้างระบบการศึกษาที่ไร้รอยต่อ และตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล มาตรการสำคัญรวมถึงการพัฒนากรอบคุณวุฒิแห่งชาติที่รองรับการเรียนรู้จากทุกแหล่ง การจัดตั้งศูนย์บริการการศึกษาแบบครบวงจรในระดับจังหวัด การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นการสร้างทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 โดยการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลพื้นฐานสำหรับประชาชนทุกช่วงวัย การส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป้าหมายคือการสร้างประชาชนที่มีความสามารถในการปรับตัว และพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก มาตรการสำคัญประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตและทักษะอาชีพสำหรับผู้เรียนทุกกลุ่ม

การจัดตั้งศูนย์พัฒนาสมรรถนะดิจิทัลในชุมชน การสร้างโครงการพี่เลี้ยงการเรียนรู้ (Learning Mentor) การพัฒนาระบบการประเมินและรับรองสมรรถนะที่ได้จากประสบการณ์การทำงานและการใช้ชีวิต และการส่งเสริมการเรียนรู้แบบร่วมมือระหว่างคนต่างวัยและต่างอาชีพ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเข้าถึงได้ โดยการสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลกลางสำหรับการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา และการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในสังคมที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เป้าหมายคือ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมและต่อเนื่อง มาตรการสำคัญรวมถึงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยชุมชนในทุกจังหวัด การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างตลาดนัดความรู้และทักษะประจำท้องถิ่น การพัฒนาโครงการธนาคารความรู้ชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาระหว่างพื้นที่ และการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของกลุ่มด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ

ทั้ง 4 ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันเป็นระบบ โดยมุ่งสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ยั่งยืน ดังแสดงในกรอบแนวคิดการบูรณาการยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย ซึ่งใช้หลักการของตัวบ่งชี้คุณภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต 15 ประการเป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน และการสร้างกลไกการเรียนรู้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการบูรณาการยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ที่มา: การสังเคราะห์ของผู้วิจัย

สรุป

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคดิจิทัล การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องบูรณาการ 4 ยุทธศาสตร์หลัก ประกอบด้วย การพัฒนานโยบายและกรอบการดำเนินงานที่ชัดเจน การสร้างระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและเชื่อมโยงการศึกษาทั้งสามรูปแบบเป็นเครือข่ายเดียวกัน การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชน การประยุกต์ใช้ตัวบ่งชี้คุณภาพ 15 ประการที่ครอบคลุมทั้งสมรรถนะของผู้เรียน การเข้าถึงและการมีส่วนร่วม ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ และการพัฒนาระบบและกลยุทธ์ จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถวัดและพัฒนาประสิทธิภาพระบบได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการสร้างระบบเทียบโอนผลการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการปรับการเรียนรู้อให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน แนวทางการนำไปปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เริ่มจากการจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแห่งชาติเป็นหน่วยงานกลาง พัฒนาศูนย์บริการการศึกษาแบบครบวงจรในระดับจังหวัด สร้างมหาวิทยาลัยชุมชนและตลาดนัดความรู้ท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลกลางที่เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เหล่านี้อย่างเป็นระบบจะนำไปสู่การเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ประชาชนทุกช่วงวัยมีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และประเทศไทยสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความมั่นคงทางเศรษฐกิจในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

- Abou Said, S., & Abdallah, W. (2024). Enhancing lifelong learning and professional growth: Exploring the role of self-directed learning for university educators. *Journal of Adult and Continuing Education*, 30(2), 439-462.
- Charungkattikul, S. (2018). Lifelong learning in the digital age: Opportunities and challenges of Thailand. *Naresuan University Journal of Education*, 20(4), 333-345. [in Thai]
- Charungkattikul, S. (2021). *Concepts and guidelines for enhancing lifelong learning in Thailand*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Equitable Education Fund. (2024). *Breaking through Thailand's basic skills crisis requires looking at education beyond school boundaries*. Retrieved from <https://www.eef.or.th/article-110324/> [in Thai]
- European Commission. (2002). *European report on quality indicators of lifelong learning*. Brussels, Belgium: Directorate-General for Education and Culture.
- Håkansson Lindqvist, M., Mozelius, P., Jaldemark, J., & Cleveland Innes, M. (2023). Higher education transformation towards lifelong learning in a digital era – a scoping literature review. *International Journal of Lifelong Education*, 43(1), 24-38.

- Hwang, G. J., & Fu, Q. K. (2020). Advancement and research trends of smart learning environments in the mobile era. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 14(1), 114-129.
- Li, N., Huijser, H., Xi, Y., Limniou, M., Zhang, X., & Kek, M. Y. C. A. (2022). Disrupting the disruption: A digital learning HeXie ecology model. *Education Sciences*, 12(2), 63.
- Mansour, A., & El Aissaoui, H. (2025). Lifelong learning in the digital age: Addressing economic and social inequalities through inclusive policy. *International Journal of Accounting, Finance, Auditing, Management and Economics*, 6(6), 225-239.
- Naipongsi, S. (2023). *Development of non-formal education management process to enhance environmental literacy for village natural resources and environmental protection volunteers* (Doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai]
- National Strategy 2017-2037. (2018, October 13). *Royal Thai Government Gazette*. Volume 135 Part 82A, pp. 1-74. [in Thai]
- Office of the Education Council Secretariat. (2017). *National education plan 2017-2036*. Bangkok: Office of the Education Council Secretariat. [in Thai]
- Office of the National Education Commission. (1999). *National Education Act B.E. 2542 (1999)*. Bangkok: Office of the National Education Commission. [in Thai]
- Office of the Non-Formal and Informal Education. (2008). *Non-Formal and Informal Education Promotion Act, B.E. 2551 (2008)*. Bangkok: Ministry of Education. [in Thai]
- Pathumcharoenwattana, W. (2018). *Informal education*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Reychav, I., Elyakim, N., & McHaney, R. (2023). Lifelong learning processes in professional development for online teachers during the Covid era. *Frontiers in Education*, 8, 1041800.
- Ruangchan, R., Meechai, C., & Prasongsang, C. (2025). Academic management in a lifelong learning education system. *Hatyai Academic Journal*, 23(2), 366-382. [in Thai]
- Stanistreet, P. (2020). *COVID-19: Re-connecting higher education to lifelong learning*. Retrieved from <https://thelifelonglearningblog.uil.unesco.org/2020/08/03/covid-19-re-connecting-higher-education-to-lifelong-learning/>

- Sungsri, S., & Sungsi, P. (2022). Lifelong learning for people in every age group in Thai society. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 16(2), 158-170. [in Thai]
- Thwe, W. P., & Kálmán, A. (2024). Lifelong learning in the educational setting: A systematic literature review. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 33(2), 407-417.
- UNESCO. (2024). *Global education monitoring report 2024/5: Leadership in education: Lead for learning*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391758>
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2024). *Learning ecosystems*. Retrieved from <https://www.uil.unesco.org/en/learning-ecosystems>
- United States Department of Education, Office of Educational Technology. (2023). *Artificial intelligence and the future of teaching and learning: Insights and recommendations*. Retrieved from <https://www2.ed.gov/documents/ai-report/ai-report.pdf>